

Genforening eller Slesvigs deling?

Den nationale tilgang til afstemningen i Slesvig i 1920 i en globaliseret tid

Hans Christian Davidsen

Kulturredaktør ved Flensborg Avis. Forfatter til bøgerne „I Krig & Kærlighed“, Gyldendal 2018, sammen med Karsten Skov, „Danmark syd for grænsen“, Hovedland 2019, samt „Heling og deling“ (redaktion), Hovedland 2020.

Abstract

In an era of globalization with new standards for politically correct everyday language, it is remarkable that there are still historic events which in Danish everyday language are being considered in a very isolated Danish context.

This applies for example to the so-called „reunification“ in 1920, which is a common Danish term for the integration of North Schleswig into Kingdom of Denmark after World War I.

The term „reunification“ is just one perspective on this very historic event. There are also other perspectives on the outcome of the plebiscites in the former Duchy of Schleswig in 1920 and therefore new narratives are emerging these years. In the Danish discourse, however, the national approach to the plebiscites in Schleswig is still the dominating one even at a time when many historic perceptions are being reviewed.

Keywords: Danish, german, borderland, history, plebiscite, Schleswig, reunification, 1920

Indledning

„Vi taler om Genforening. Sagen er, at aldrig i vor tusindaarige Historie har Sønderjylland været et med Danmark. Først nu sker det efter Sønderjydernes egen lykkelige Vilje“.

Statsminister Niels Neergaard udtalte disse ord ved den store genforeningsfest på Dybbøl Banke den 11. juli 1920.

Niels Neergaard tog munden fuld, når han talte om tusind år. Det var nok nærmere 800 år. Men Neergaard havde ret i en vigtig pointe. I århundreder havde Sønderjylland eller Slesvig været et område for sig. I 1920 vendte man ikke tilbage til en gammel situation. Man skabte en ny (Rasmussen 2020, 16-31).

2020 er hundredåret for afstemningen i Slesvig i 1920. Officielt er det Sønderjyllands „genforening“ med kongeriget Danmark, som markeres henholdsvis fejres i Danmark.

Når statsminister Neergaard i 1920 fremhævede, at Sønderjylland - i vid udstrækning identisk med territoriet Slesvig - aldrig havde været ét med Danmark, hvordan kan det så være, at man i den offentlige diskurs i Danmark benævner indlemmelsen af den landsdel, der også kaldtes Nordslesvig, som en „genforening“? Er der tale om en isoleret dansk fortolkning af begivenheden? Og findes der andre perspektiver på grænsedragningen gennem det tidligere hertugdømme Slesvig i 1920?

Det er nogle af de spørgsmål, der i det følgende skal gøres et forsøg på at besvare.

Historisk baggrund

Hertugdømmet Slesvig (datidens betegnelse for Sønderjylland) var frem til 1864 et landområde, der var underlagt den danske konge som lensherre. Den danske hertug var indtil dette tidspunkt såvel hertug eller medhertug som konge i hertugdømmet Slesvig.

Kongeriget Danmark var således i personalunion med det både dansk- og tyskprægede Slesvig, og kongeriget var samtidig i personalunion med de sydligere beliggende hertugdømmer Holsten og Lauenburg, der var rent tyskprægede og frem til 1806 en del af det politiske konglomerat Det Tysk-Romerske Rige og fra 1816 medlem af Det Tyske Forbund, et forbund af 35 tyske lande og fire fristæder.

Men Slesvig og Holsten havde helt siden 1460 været betragtet som en helhed set fra et tysk perspektiv. Den plattyske sætning „unde dat se bliven ewich tosamende ungedelt“ („og at de bliver evigt sammen udelt“) fra Ribe-overenskomsten fra 1460 kom til at spille en vigtig rolle i den tyske og slesvig-holstenske retorik og selvopfattelse (Fanø 1977, 94-117).

Ribe-overenskomsten var en håndfæstning mellem den danske konge, Christian den Første, og den holstenske adel, og blev senere i den nationale kamp i 1800-tallet mellem dansk og tysk i Slesvig de tyskorienterede slesvig-holsteneres politiske krav om, at Slesvig og Holsten var at betragte som en helhed.

Allerede i 811 havde Ejderen vundet anerkendelse som rigsgrænse mellem daner og franker, og i 1025 under Knud den Store bekræftedes grænsefloden som rigsgrænse af den tyske kejser.

Slesvig begyndte fra 1232 at udvikle sig til et særligt territorium, hvor hertugerne gradvist overtog de fleste af kongens kompetencer. Godt 100 år senere, fra 1326, havde hertugerne opnået en overtagelse af alle den danske konges beføjelser. I 1375 uddøde den slesvigske hertugslægt, og greverne af Holsten-Rendsborg vandt magten over hertugdømmet. Slesvig og Holsten forblev derefter i personalunion helt frem til 1864, og de to områder voksede i realiteten sammen til en politisk enhed (Rasmussen 2011, 338-39).

Fra 1830 opstod de nationale vækkelser i Slesvig, og et afgørende konfliktpunkt mellem den frisiskfødte embedsmand Uwe Jens Lornsen, der propaganderede for et forenet Slesvig-Holsten, og den nationale dansksindede professor Christian Paulsen blev, hvorvidt Slesvig skulle være tættest forbundet med Holsten eller med Danmark (Grænseforeningen.dk om Uwe Jens Lornsen).

Efter Treårskrigen 1848-1850 (også kendt som „Den første Slesvigske Krig“) indgik Danmark i Londontraktaten aftaler med stormagterne om, at Slesvig ikke måtte inkorporeres i kongeriget (Adriansen et al. 2011, 132-133).

I 1863 vedtog den danske regering alligevel Novemberforfatningen, der var en fællesforfatning for kongeriget Danmark og hertugdømmet Slesvig. Dette bragte Danmark på kollisionskurs med de tysksindede borgere i Slesvig, Holsten og de tyske stater inden for Det Tyske Forbund. Hos stormagterne var der heller ikke hjælp at hente. Det vil sige, at stormagterne de facto anerkendte, at Slesvig og Danmark ikke var at betragte som en helhed.

Efter det danske nederlag i krigen i 1864 blev Slesvig og Holsten indtil 1867 forvaltet af henholdsvis Preussen og Østrig, men efter det østrigske nederlag i krigen mod Preussen i 1866, blev Slesvig og Holsten med virkning fra 1867 indlemmet i Preussen som provinsen Slesvig-Holsten, og dermed fortsatte man fra tysk henholdsvis preussisk side at betragte de nu tidligere hertugdømmer som en helhed.

Diskursen under preussisk styre

Statsretsligt betegnes Nordslesvigs forening med Danmark efter folkeafstemningerne i 1920 som „De sønderjyske Landsdeles indlemmelse i Danmark“ (Adriansen et al. 2011, 343-344). I samtiden blev begivenheden også omtalt som „Sønderjyllands tilbagevenden“ og „Nordslesvigs tilbagekomst til Danmark“.

På tysk bruges udtryk som „afståelsen“ eller „indlemmelsen i Danmark“ (Adriansen og Schwensen 1995), og disse betegnelser gengiver på samme måde som ordet „genforening“ en isoleret national fortolkning af begivenheden.

Begrebet „genforening“ blev udbredt i årene efter Pragfredens paragraf fem fra 1866. Denne paragraf i fredsaftalen mellem Preussen og Østrig åbnede mulighed for en senere folkeafstemning om de nationale tilhørsforhold i de nordligste områder i Slesvig således, at disse områder kunne blive „forenet“ med Danmark. Der står „forenet“ og ikke „genforenet“ (Wikisource: Prager Frieden, 1866).

Senest i 1869 dukkede begrebet „Nordslesvigs genforening“ op i den danske offentlighed i såvel Nordslesvig som kongeriget Danmark (Dannevirke 1869), og den preussiske forvaltning slog hårdt ned på betegnelsen. Der var steder i Nordslesvig, hvor der blev udbragt skåler for en „genforening“ i mødet mellem rigsdanske og dansksindede sønderjyder, og her var ordren fra den preussiske forvaltning, at der skulle udstedes bøder og forbud (Mackeprang 1910).

Ordet „Gjenforening“ optræder på den store massepetition - det vil sige underskriftindsamling - i 1869, da cirka 27.000 dansksindede sønderjyder skrev under på, at de ønskede en „Gjenforening“ med Danmark på grundlag af Pragfredens paragraf fem (Fabricius et al. 1900).

De dansksindede sønderjyder har således lige siden afståelsen af landsdelen til Preussen betegnet målet for deres nationalitetskamp som en „Gjenforening“.

Diskursen fra 1920

De to forskellige positioner - altså at man fra dansk side uafbrudt fra 1864 har betragtet Nordslesvig/Sønderjylland og kongeriget Danmark som en helhed samt, at man fra tysk side har betragtet hele Slesvig-Holsten som en helhed (inklusive Nordslesvig), kan aflæses af afstemningsplakaterne op til de to afstemninger i Slesvig i 1920. Det gælder i nogen grad afstemningen i den første zone (den zone der blev indlemmet i Danmark i 1920, og som omfattede amterne Tønder, Sønderborg, Aabenraa og Haderslev), men primært afstemningen i den anden zone, det vil sige i Mellemslesvig inklusive Flensborg. Mellemslesvig var betegnelsen for området, der strækker sig fra Lyksborg/Glücksburg ved Flensborg Fjord syd om Flensborg og herfra i et cirka 25-30 kilometer bredt bælte syd for den nuværende dansk-tyske grænse over til Dagebøl/Dagebüll i Nordfrisland samt vadehavsøerne Før/Föhr, Sild/Sylt og Amrum.

I den danske plakatpropaganda bruges gennemgående Dannebrog som optisk symbol på et fællesskab, og der spilles på den fælles fortid. „Stem dig hjem“ er titlen på en plakat lavet af den danske kunstner Thor Bøgelund, og med ordet „hjem“ antydes, at Slesvig/Sønderjylland har været ude og adskilt fra Danmark. Noget lignende gør sig gældende i Thor Bøgelunds afstemningsplakater fra Flensborg, hvor man fra dansk side betonedede en historisk ret til byen. Teksten på en af plakaterne er forfattet af digteren Hans Ahlmann: „I 1000 Aar var du Danmarks By - Du Barn af Danmark blev dansk paany“. (Aasted Schanz og Sørensen 2020, 42-43).

Bemærkelsesværdigt er, at de tysksindede afstemningsplakater ikke benyttede det tyske nationalflag i sort-rød-gylden i propagan-daen, men det slesvig-holstenske flag i blå-hvid-rød, og her er det underforstået, at Slesvig-Holsten opfattes som en helhed. Eksempler på disse plakater er Paul Haases „Wir wollen Deutsch sein wie unsere Väter waren“ og Johann Holtz' plakat „Deutsch“ (Aasted Schanz og Sørensen 2020, 70-71).

Den moderne diskurs

Med jævne mellemrum er de forskellige positioner, det danske og det tyske, dukket op i grænselandet i såvel Sønderjylland som i Slesvig-Holsten. Det sker som oftest i forbindelse med grænselan-

dets forskellige mærkedage og jubilæer - senest op til og under den officielle fejring af „100-året for Danmarks Genforening“.

Det socialdemokratiske medlem af Sønderborg Byråd Bjørn Allerelli Andersen startede i oktober 2019 en offentlig debat, hvor han krævede en tysk accept af ordet „genforening“:

„Det støder mit nationale hjerte, at mindretalstyskerne ikke accepterer det danske ord genforening. Jeg mener, det tyske mindretal klart og offentligt bør anerkende, der er tale om en genforening, og det er det, vi fejrer 100 året for næste år. Mindretallet bør anerkende det faktum, at Sønderjylland kom tilbage til Danmark i 1920. Vil de ikke det, bør de tone rent flag og melde det ærligt ud“. (*Jyd-skeVestkysten* 2019).

Bjørn Allerelli Andersen kritiserer, at officielle tyske tekster arbejder med begrebet grænsedragningen i 1920, og nævnes ordet genforening, bliver det på tysk - Wiedervereinigung - sat i citations-tegn. Det tager han som et udtryk for manglende anerkendelse af genforeningen.

Den tysksindede viceborgmester i Sønderborg Byråd, Stephan Kleinschmidt fra Slesvigsk Parti, fremlagde det tyske mindretals synspunkt således:

„Grunden til, ordet Wiedervereinigung er sat i citationstegn på tysk, er, at det er en oversættelse. Jeg bruger selv ordet genforening på dansk, men for tyskere forstås Wiedervereinigung som genforeningen mellem DDR og Vesttyskland, og det er jo ikke det, der er tale om. Selvfølgelig fejrer tyskerne ikke genforeningen, men har i stedet fokus på folkeafstemningen og den nye grænse, der er resultatet af den.“ (*Flensborg Avis* 2019).

Hverken det tyske mindretal i Sønderjylland eller det danske mindretal i Sydslesvig markerer 2020 som et jubilæumsår for „Genforeningen“, men begge mindretal markerer, at det i 2020 er 100 år siden, at de respektive mindretal opstod i to herbergsstater (en herbergsstat er en betegnelse for den stat, der er hjemsted for et nationalt mindretal).

Jens A. Christiansen, generalsekretær i Sydslesvigsk Forening, det danske mindretals kulturelle organisation, udtalte i samme forbindelse:

„Vi har ingen problemer med, tyskerne ikke kalder det en genforening. Det er der ingen sure miner over. Det er slet ikke noget tema.

Som danskere syd for grænsen lægger vi vægt på den nære tilknytning til Danmark i den nordlige del af Slesvig helt tilbage til 400-tallet. Vi anerkender, at der fra tysk side er fokuseret på, der ikke var tale om en genforening. De lægger vægt på, at hertugdømmet Slesvig-Holsten aldrig var en del af kongeriget. Vi lægger vægt på, der var stærke forbindelser geografisk og statsligt til kongeriget Danmark før 1864". (*Flensborg Avis* 2019).

I et interview i bladet Grænsen forholder formanden for mindretalstyskerne i Bund Deutscher Nordschleswiger Hinrich Jürgensen sig til divergensen i de to forskellige nationale opfattelser:

„Jeg håber, at vi kan få både danskere og tyskere til at forstå, at det ikke er os, der har flyttet os. Det har grænsen. I det tyske mindretal taler vi heller ikke om en fejring af Genforeningen. Faktisk synes vi, det er lidt af en retorisk genistreg at kalde det en genforening. Tværtimod delte man jo Slesvig i 1920, så der blev tale om et Nord- og et Sydslesvig". (*Magasinet Grænsen* 2019).

Syd for grænsen markerede en tysk jurist, Klaus Alberts fra Kiel, sig i efteråret 2019 med det synspunkt, at „genforening“ er et forkert ord, når det drejer sig om Sønderjyllands/Nordslesvigs indlemmelse i kongeriget Danmark i 1920. Han anskuer i bogen „Volksabstimmung 1920. Als Nordschleswig zu Dänemark kam“ processen i 1920 isoleret fra et statsretsligt perspektiv:

„Man kan slet ikke kalde det for en genforening. I statsretslig forstand var der ganske enkelt tale om erhvervelse af land“ (Alberts 2019, 182-188).

Klaus Alberts hæfter sig ved Niels Neergaards førnævnte tale ved genforeningsfesten på Dybbøl Banke i 1920 og kalder det „bemærkelsesværdigt“, at Neergaard satte spørgsmålstejn ved begrebet „genforening“. Alberts tilføjer, at Neergaard modsagde sig selv, fordi denne i sin tale talte om „det gamle danske Sønderjylland“ og „vort gamle land“ (Alberts 2019, 182-188).

Alberts er af den opfattelse, at Niels Neergaard var underlagt tidens patriotiske stemning i Danmark.

Juristen Alberts fremhæver, at territoriet Slesvig frem til 1864 var et dansk domineret statsforbund (det vil sige den danske helstat, som frem til 1864 var en personalunion) og at Sønderjylland/Slesvig i 1920 indgik i en helt anden form for statsforbund. Slutningen er, at udtrykket „genforening“ er udtryk for en anakronisme.

Alberts forholder sig udelukkende til det statsretslige aspekt og ikke til den emotionelle begrundelse. Valgdeltagelsen i den første zone (Nordslesvig) lå på over 90 procent, og 74,9 procent af de afgivne stemmer var i dansk favør. Dette store flertal af nordslesvigere må uvægerligt have haft en perception, der var identisk med udtrykket „genforening“, som i samtiden blev brugt i Aabenraa-resolutionen vedtaget af Den Nordslesvigske Vælgerforenings tilsynsråd den 17. november 1918 samt i det danske Folketings indsigelse af 17. maj 1919 mod at inddrage en tredje afstemningszone (Fink 2019).

På den ene side er der de historiske kendsgerninger, på den anden side den nationale følelses-stemning i Danmark. Den sidste anerkendes af den tysksindede sønderjyde Hinrich Jürgensen, formand for Bund Deutscher Nordschleswiger:

„Jeg tror, det (Genforeningen) er et begreb, som giver udtryk for mange menneskers opfattelse. Om det er juridisk eller historisk korrekt, blander jeg mig ikke i. Under alle omstændigheder bliver det af mange mennesker i Danmark opfattet som en genforening“. (Der Nordschleswiger 2019)

På tysk side - især inden for det tyske mindretal i Sønderjylland - møder man forståelse for det danske synspunkt - blandt andet hos lederen af Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe in Nordschleswig, Frank Lubowitz:

„Den følte genforening er til at forstå med traumet fra 1864 som baggrund. Det var en triumf igen at blive forenet med den danske befolkning i Nordslesvig, som man i 1864 havde tabt til Preussen“. (Der Nordschleswiger 2019)

Konklusion

Jubilæet i 2020 kan åbne mulighed for et nyt narrativ, der rummer begge nationale historieskrivninger: „Slesvigs deling“ og „Genforeningen“. Slesvig var i århundreder et hertugdømme for sig, før det blev tysk i 1864 og delt mellem dansk og tysk i 1920.

Områdets indbyggere var frem til 1800-tallets nationale modsætninger slesvigere, før de delte sig op i danskere og tyskere eller de nationalt indifferente, de såkaldt „blakkede“. Grænselandets nye grundfortælling kan være med til at give opmærksomhed til begge nationale synsvinkler på begge sider af grænsen og de nationale skel. Ved at fejre Genforeningen med stort G har man i Danmark

valgt ét af flere mulige perspektiver på den sønderjyske historie (Schultz Hansen 2019, 88-99).

En fortælling om „Slesvigs deling“ som et ligestillet alternativ til fortællingen om „Genforeningen“ vil også kunne sættes i relation til debatten om nationalstaten contra globaliseringen samt til debatten om udkantsdanmark. Slesvig var engang et af de mest velstående områder inden for den danske helstat, mens både Sønderjylland og Sydslesvig i dag økonomisk og kulturelt er to periferier inden for deres respektive nationalstater.

Statsretsligt var der ikke tale om en „genforening“, da Nordslesvig i 1920 blev indlemmet som en fuldt integreret del af kongeriget Danmark. Begrebet „genforening“ har dog haft en emotionel betydning for de dansksindede nordslesvigere, der efter 56 års fremmedherredømme, først under Preussen og senere under Det tyske Kejserrige, oplevede at komme tilbage under den danske krone i 1920. Begrebet er dog alene bygget på følelser og ikke mindst betragtet fra en isoleret dansk synsvinkel.

Referencer

- Aasted Schanz, Elsebeth og Sørensen, Nils Arne. 2020. *Grænsen er nået*. Gads Forlag.
- Adriansen, Inge, Dam-Jensen, Elsemarie og Madsen, Lennart S., red. 2011. *Sønderjylland A-Å*. Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Adriansen, Inge og Schwensen, Broder. 1995. *Von der deutschen Niederlage zur Teilung Schlesiens 1918-1920*. Schriftenreihe der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte.
- Alberts, Klaus. 2019. *Volksabstimmung 1920. Als Nordschleswig zu Dänemark kam*. Boyens Verlag.
- Dannevirke. 1869. „Deres Majestæt!“ [Oversættelse af et åbent brev til den østrigske kejser]. Nr. 205, 4. september, 1869.
- Der Nordschleswiger*. 2019. „Wiedervereinigung: Zwischen Emotionen und Fakten“. 25. oktober, 2019.
- Fabricius, Knud, Hjelholt, Holger, Lund, Hans og La Cour, Vilhelm, red. 1900. *Sønderjyllands historie, 5. bind*. København: C.A. Reitzel.
- Fangel, Henrik, Hoffmann, Erich, Jacobsen, Hans A., og Scharff, Alexander. 1984. *Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie*. Flensborg.

- Fanø, Knud. 1977. "Historie." I *Sønderjylland med Vadehavet og Rømø*, red. Rying, Bent og Jensen, Gregers A., 94-117. Gyldendals egnsbeskrivelser.
- Fink, Jørgen. 2019. "Genforeningen 1920". I *danmarkshistorien.dk*. Aarhus Universitet. <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/genforeningen-1920/>
- Flensborg Avis*. 2019. "Politiker kræver, at tysk mindretal anerkender genforeningen". 21. oktober, 2019.
- Grænseforeningen.dk. "Lornsen, Uwe Jens, 1793-1838, slesvig-holstensk aktivist". *Grænseforeningen*. <https://graenseforeningen.dk/om-graenselandet/leksikon/lornsen-uwe-jens-1793-1838-slesvig-holstensk-aktivist>
- Jydske Vestkysten*. 2019. "S-politiker: Tysk mindretal skal anerkende genforeningen". 19. oktober, 2019.
- Magasinet Grænsen*. 2019. "Mindretallene i Grænselandet: 'Det er ikke os, der har flyttet os. Det har grænsen'". Nr. 4, august, 2019. Grænseforeningen. <https://graenseforeningen.dk/magasinet-graensen-nr-4-august-2019/mindretallene-i-graenselandet-det-er-ikke-os-der-har-flyttet-os>
- Mackeprang, Mouritz. 1910. *Nordslesvig 1864-1909*. Gyldendal.
- Rasmussen, Carsten Porskrog. 2011. "Slesvig, Hertugdømmet." I *Sønderjylland A-Å*, red. Adriansen, Inge, Dam-Jensen, Elsemarie og Madsen, Lennart S., 338-39. Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Rasmussen, Carsten Porskrog. 2020. "Sønderjydernes egen lykkelige vilje." I *Heling og Deling – fortællinger og tekster om genforeningen*, red. Davidsen, Hans Christian, 16-31. Hovedland.
- Schultz Hansen, Hans. 2019. *Genforeningen. 100 danmarkshistorier*. Aarhus Universitetsforlag.
- Wikisource: Prager Frieden (1866). [https://de.wikisource.org/wiki/Prager_Frieden_\(1866\)](https://de.wikisource.org/wiki/Prager_Frieden_(1866)). 6. oktober 2011.